

Recensio

Степан Гелей. Василь Кучабський: від національної ідеї до державності
(Українська консервативна політична думка першої половини ХХ ст. та її вклад в історичну науку).

— Львів: Вид. «Коопосвіта» Львівської комерційної академії, 1998. - 532 с.

Чугуєнко М. В.

Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник.

Випуск 2. – Харків: Майдан, 1999. – С. 290-294.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт Східного інституту українознавства імені Ковальських.

Адреса редакції:

Східний інститут українознавства імені Ковальських («Схід/Захід»), ауд. 4-87,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
пл. Свободи, 6,
Харків, 61077,
Україна.

E-mail: siu.kharkiv@gmail.com

Тел.: +38 057 705 26 30;
+38 096 1555 136

Веб-сайт: <http://keui.univer.kharkov.ua>

© Східний інститут українознавства імені Ковальських

© Автор статті

© Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва

© Ідея та створення електронного архіву часопису – А. М. Домановський

Степан Гелей. Василь Кучабський: від національної ідеї до державності (Українська консервативна політична думка першої половини ХХ ст. та її вклад в історичну науку). — Львів: Вид-во «Кооп-освіта» Львівської комерційної академії, 1998. — 532 с.

«Сучасна політика в основі своїй є боротьба не людей, а сил» (Modern politics is, at bottom, a struggle not of men but of forces). Цей вислів, що належить американському публіцисту консервативного спрямування Генрі Бруксу Адамсу (1838—1918), наочно проілюстрували нещодавні президентські вибори в Україні. Змагання претендентів на найвищу посаду в державі як харизматичних особистостей помітно поступалося боротьбі сил, які можна визначити як архетипічні для української душі: на одній шальці терезів було пристрасне жадання змін і переворотів (оте відвічне українське «хоч гірше, аби інше»); на другій, — не менш прадавній і стійкий потяг до стабільності й спокою. Наразі верх взяли консервативні інстинкти українців, їхнє здебільшого неусвідомлене бажання втримати у суспільстві існуючу на сьогодні дуже хистку й вразливу рівновагу.

Тим часом український консерватизм як артикульований стан свідомості й політичний дискурс, ще й досі залишається явищем, маловивченим у вітчизняній науці, й через це — справжньою terra incognita для широкого загалу.

З огляду на це монографія Степана Гелея «Василь Кучабський: від національної ідеї до державності (Українська консервативна політична думка першої половини ХХ ст. та її вклад в історичну науку), що вийшла з друку 1998 року, може розраховувати на особливо пильну читачську увагу. Адже це по суті перша наукова праця, в якій у систематичному вигляді викладено засади політичної філософії В. Кучабського (1895—1945) — одного з чільних ідеологів українського консерватизму першої половини ХХ ст.

З-поміж переваг рецензованої роботи слід відзначити її достатньо різноманітну джерельну основу, що складається не лише з творів В. Кучабського, а й з раніше неопублікованих рукописних матеріалів і листів теоретика (див. додатки до зазначеної праці). Звертає також

на себе увагу розлогий історіографічний огляд, що охоплює широке коло літератури з досліджуваної проблематики.

Що ж до якості проведеного автором історіографічного аналізу, то про неї, на жаль, не можна сказати, що вона бездоганна. Так, подано досить своєрідну інтерпретацію думок Т. Гунчака. За С. Гелеєм, «зачароване коло» ідеології В. Липинського згаданий автор пояснює ідейним «двійництвом» ідеолога неомонархізму із Д. Донцовим (стор. 23). Насправді ж Т. Гунчак вказує на зовсім іншу суперечність вчення Липинського про націю й державу, а саме на те, що для Липинського «передумова побудови нації є створення держави... Цей організм як витвір спільного життя та спільних інтересів витворює колективну свідомість і раціональне бажання суспільного завершення у формі своєї власної нації. Передумова цього завершення одначе, є існування української держави»¹. Отже, як бачимо, вада ідеології Липинського у трактуванні Гунчака зумовлена не її схожістю з донцовським націоналізмом, а має сучасну внутрішню природу.

Цілком обгрунтованою є спроба С. Гелея розглядати ідеологію В. Кучабського на тлі розвитку світової та української консервативної думки. Однак характеристика самого цього контексту неминуче вимагає від автора ширшого залучення першоджерел, передусім, — творів класиків європейського консерватизму або принаймні фундаментальних праць з історії консервативної ідеї (Р. Кірк, Р. Скратон, Г. Кальтенбруннер, А. Молер).

Все-таки відчувається брак знайомства автора з класикою консерватизму. Інакше не було б наліплено на Е. Юнгера примітивного ярлика «ідеолог фашизму» (чому ж не нацизму?). «Консервативний анархіст» Е. Юнгер під час нацистського режиму стояв у прихованій опозиції до нацистів. Більше того, можна помітити чимало спільного між В. Кучабським та Е. Юнгером. Обидва однолітки, ветерани світової війни, а «позитивний мілітаризм» українського теоретика має виразний паралелізм із «солдатським націоналізмом» Ернста Юнгера. І тут не можна виключати можливості прямого впливу німецького публіциста на В. Кучабського. Адже доконаним фактом є участь В. Кучабського в діяльності Стефан-Георгіївського гуртка — осередка бундистського руху, який стояв під сильним впливом ідей Е. Юн-

гера. Зрештою, ми надто мало знаємо про період життя та творчості В. Кучабського в Німеччині (ї праця С. Гелея, на жаль, цієї прогалини не заповнила). Взагалі участь українських емігрантів у суспільно-політичному житті Веймарської й нацистської Німеччини та вплив німецької консервативної думки на формування ідеології української прависи — це ще цілком недосліджені проблеми у вітчизняній історіографії.

Дуже однобічно в праці С. Гелея подається полеміка В. Кучабського із Д. Донцовим. Наведено закиди першого на адресу ідеології «чинного націоналізму». Однак, коли безпосередньо звернемось до розкритикованої Кучабським донцовської статті (Колгунський консерватизм // Вістник. — 1933. — Кн.3. — С. 222—230), то виявиться, що випущені ним критичні стріли на адресу Донцова б'ють повз цілі. Бо нічого схожого там на проповідь «отаманщини», «кривonosівщини», «руїництва» не знаходимо. Донцов у згаданій статті (яка чомусь не вказана в бібліографії праць про Кучабського, хоча містить критику поглядів цього останнього) не заперечує консервативну ідеологію як таку, а критикує гетьманський неомонархізм як спотворену форму консервативної ідеології методом протиставлення їй британського торізму як справжнього консерватизму².

Вельми характерно, що більшовики зараховували Д. Донцова до гетьманського консервативного табору, а В. Кучабського — до «фашистів». Єдину відмінність між ними комуністичні публіцисти 20-х рр. вбачали в «аристократичному націоналізмі» Кучабського у методах боротьби з більшовизмом³. Про це, зокрема, йшлося у статті В. Десняка, яку було вміщено в партійному офіційні «Більшовик України» у № 4—5 за 1926 рік (цю статтю також варто було включити як до історіографічного огляду, так і до бібліографії праць про В. Кучабського)⁴.

Взагалі потребує пояснення факт розколу всередині українського консерватизму на дві течії, котрі умовно можна визначити як легітимістську та революційну. Можливо, один з найважливіших вододілів між обома напрямками консервативної думки пролягав через їхнє ставлення до народної маси, оцінку її історіотворчої ролі. Найвразливішим місцем позиції українських консерваторів-легітимістів шко-

ли Липинського було те, що вони відверто зневажали маси й навіть не намагалися здобути собі їхню підтримку. Відтак гетьманці відчували непоборну відразу до правого популізму, плямуючи його як «отаманщину» й «кривоносівщину». Тим самим вони прирекли себе на роль полководців без армій, а свої ідеологічні концепції перетворили на кабінетні утопії. Так, ґрунт було вибито з-під ніг українських консерваторів, але вони, здавалося, вирішили, що він їм узагалі не потрібний. Можливо, саме тому комуністична влада ніколи не розглядала український неомонархізм як реальну для себе небезпеку.

Оця сектанська замкненість неомонархістів у поєднанні з претензіями на національний провід і справляли на сучасників тяжке враження політичної імпотенції, «колтунського консерватизму». Власне, увесь трагізм становища українських консерваторів першої половини ХХ ст., увесь жах ситуації, в якій вони опинилися, можна уявити в такому образі: ясна свідомість при цілком паралізованій політичній волі. І найблискучіший розум при нерухомих кінцівках є все-таки важкою формою інвалідності.

І насамкінець, останнє зауваження, що стосується оцінки С. Гелеєм перспектив розвитку вітчизняної консервативної ідеї. Певна річ, давно назріла необхідність в її ідейній модернізації. Проте мені видається, що говорити про «синтез неоліберальних, соціал-демократичних та неоконсервативних ідеологічних концепцій, сформованих у цивілізованих країнах»(с.382) як магістральний шлях еволюції українського консерватизму передчасно. Більш актуальним завданням є ідейне самовизначення української правниці. Простіше кажучи, перш ніж зливати в один ківш елементи різнорідних ідеологій, слід насамперед відповісти на питання: «Що таке український консерватизм?»

Сучасна консервативна ідея в Україні лише тоді матиме тривку основу для свого розвитку, коли здобуде всебічне філософське й політологічне обґрунтування. А це неможливо без звернення до ідейних витоків консервативної думки, без відновлення втрачених зв'язків з усіма напрямками, що ідентифікують себе з цією традицією. Лише творча реконструкція вітчизняного консерватизму із неодмінним виявленням та загоєнням тих виразок, що утворилися на його тілі упродовж історії, надасть цій ідеології динамічність і гнучкість, необхідні

для ефективного захисту національних традицій. Ясна річ, перші кроки в будь-якій серйозній і важливій справі завжди є найважчими. Зважаючи на це, слід віддати належне автору рецензованої монографії. Адже саме завдяки його копіткій дослідницькій праці з'явилося перше узагальнююче наукове дослідження про ідеологію В. Кучабського, яке варто прочитати всім, кого цікавить історія української консервативної ідеї.

Література:

1. Гунчак Т. Українська політична думка 1920-х рр.: монархізм, націоналізм, націонал-комунізм // Літературна Україна. — 1991. — 20 червня.
2. Донцов Д. «Колтунський консерватизм» // Вістник. — 1933. — Кн. 3. — С. 222—230
3. Щупак С. Претенденти на Україну. — К., 1929. — С. 18.
4. Десняк В. Фашистська легенда і «національна» утопія // Більшовик України. — 1926. — № 4-5. — С. 113—121.

М. В. Чугуєнко